

Mindennapi irodalmunk

INTERJÚ KOCZKÁS SÁNDORRAL, AZ ÍRÓSZÖVETSÉG FŐTITKÁRÁVAL

— Milyen segítséget, tájékoztatást ad a kortárs magyar irodalom napjainkban a falu népének? Mi az írószövetség feladata a piaccgazdaságban?

— Először is szükségesnek tartom a szellemi, irodalmi autonómia helyes értelmezését és ennek a különböző partnerekkel való elfogadtatását. Számunkra az autonómia a következőket jelenti: az emberi és alkotói szabadságjogok érvényesítését, a nemzeti identitás megújításának írói, irodalmi vállalását, a hazai demokratikus átalakulás társadalompolitikai és erkölcsi kérdéseinek tudatosítását, az esztétikai pluralizmus elvi és gyakorlati biztosítását, a fentiek szolgálatát a kapcsolatok révén is, általában a hazai, az egyetemes magyar és az európai szellemi értékek kapcsolatának, cseréjének aktív és intenzív szervezési és írói, irodalmi kultúrdiplomácia révén; az irodalmi szakma érdek- és értékvédelmét. Másodsor: kiemelten fontos az alkotó értelmiségi — és ezen belül az írói — munka intézményes és szervezett értékvédelmének folyamatossága. A kialakuló piaccgazdaság mechanizmusai nem képesek különbséget tenni az értékes és értéktelen, a közvetlenül pénzügyi hasznot hozó és a távlati értelemben szellemi értéket jelentő művek, alkotások között. Az irodalom érdek- és értékvédelmében a pártoktól függetlenül működünk, bár kétségtelen, hogy a különböző pártok sorában megtalálhatók a magyar írók.

A kortárs-irodalom mindig is szolgált üzenettel a falu népének, ha nem is jutott el minden esetben oda. Emlékezzünk csak Illyés Gyula „Puszták népe”-re, amely a dunántúli uradalmak cselédeinek életét felmutatta. Vagy említhetnénk a tiszántúli tájból Erdei Ferenc munkálkodását, vagy utalhatunk Veres Péterre, aki már az 50-es években szembekerült az erőszakos kollektívizálást sürgető elképzelésekkel. Meg is bírálta érte keményen. Aztán a 60-as években is születtek hiteles híradások: Csóóri Sándor szociográfiája, vagy említhetjük Csák Gyula Mélytengeri áramlását, vagy a Magyarország felfedezése sorozatot. Az írók a társadalom változásaira naponként nem tudnak reagálni, olyan sebességgel az irodalom sohasem lehet, hogy a tegnapi, vagy a ma történeteket visszaadja. Amikor már történelmi, történeti távlatba kerülnek az események, mozgások, emberi tragédiák, sors-

fordulók, akkor hitelesen megörökítik az utókoraknak. Az irodalomnak az a legfőbb üzenete, hogy ahol emberellenes dolgok történnek, ott tiltakozik.

— Elképzelhető-e, hogy a többpártrendszerű társadalmunkban felülül a népies-urbánus ellentét?

— Negyven évig manipulálták nálunk az irodalmat, úgy téve a népies-urbánus ellentét esetében is, mintha nem létezne. Most túllépünk ezen az ellentéten, úgy, hogy mindent végiggondolunk tisztességgel, és tisztázunk. Benne van a levegőben a népies-urbánus ellentét felülülése. A magyar irodalomnak a 30-as, 40-es évekig, de még 1956 után is sajnálatos ellentéte volt — a népies-urbánus szembenállás. Ez nem járható út. A legszebb példát ebben is Ady Endre jelenti, akinek életművében megtalálható mind a népies, mind az urbánus vonás, és jól látta, hogy a különböző erőket össze kell fogni, nem a széthúzás a megoldás. Nem félek ennek az ellentétnek a felszításától, mert nyíltan, tisztán végiggondolhatjuk a dolgokat. Aki a magyarságot vállalja, vállalja a közös felelősséget is a nemzet építéséért, s éppen ez az, ami ezen az ellentéten felülemelhet mindenkit. Tudomásul kell vennünk, hogy egy hajóban utazunk, és ha bárkit kirekesztünk, abban a pillanatban kevesebben vagyunk, és szegényebbek vagyunk.

— Milyen kezdeményezésekkel próbálja a Magyar Írószövetség ösztönözni a kortárs magyar irodalmat?

— Várhatóan sokan kerülnek veszélyeztetett helyzetbe, munkanélkülivé válnak, hajléktalanná. Ez az idő alapvető változásra, vállalkozásra sarkallja, kényszeríti az embert. S mindennek létfeltétele a szellemi autonómia, aminek megteremtése is pénzbe kerül. Most a piaccgazdaság törvényei uralkodnak majd, s az államnak nincs megfelelő tőkéje az irodalom mecenatúrájára. Az irodalom hosszú távon, 5-10 év alatt visszatéríti a befektetett tőkét, hiszen művelt, nyitott állampolgárok formálását segíti, nélkülük pedig nem mozdul előre a gazdaság. Ebben a kényszerhelyzetben találjuk ki azt a jelszót: segíts magadon, hátha az állam is megsegít. Létrehoztuk az Arany Jánosról elnevezett alapítványt, amelynek felhasználásával a kortárs irodalmat támogatni tudjuk.

SZ. LUKÁCS IMRE

A színházak is átalakulnak?

LEVÉLINTERJÚ A GYERGYÓSZENTMIKLÓSI BOCSÁRDI LÁSZLÓVAL

— Hat évvel ezelőtt, amikor megalakítottad a Figura csoportot, milyen arcú volt a romániai profi és amatőr színjátszásnak?

— Megalakulásunkkor létezett hat magyar nyelvű profi színház, három többé-kevésbé kísérleti jellegű diákszínpad Marosvásárhelyen, Kolozsvárott, Temesváron: négy félprofi, állami támogatást élvező népszínház (Arad, Udvarhely, Csíkszereda, Kézdivásárhely), valamint egy sör falusi, városi kultúrotthonban működő kis csoport. A profi színházak arcúlatát az ott működő rendező egyénisége szabta meg. Azokban az években megújulási szándékot, frissességet a kolozsvári és a szatmári színház előadásaiban lehetett felfedezni. A többiek egy része a könnyen eladható műfajokat játszotta, mások pedig igen alacsony nőjövők produkciókkal keserítették a nézőt. A népszínházak nemes feladatát vállalták magukra: tartották a lelket a vidék embeireiben. A hangsúly a magyar nyelven volt, s nem a szakmai színvonalon. Ez akkor tett volt. A diákszínpadok mára már elvesztették kísérletező kedvüket és kezdeti lendületüket. A többi kis csoport fenntartóit pedig nem igazán a színházcsinálás kényszere, hanem a kellemes időöltési vágy „hajtotta a deszkákra”.

Mindegyik kategória műsorterve és előadása gondos cenzúrának volt alávetve a „szakemberek által”. Magyarországi szerzők szóba sem jöhettek. A honiak közül például Sütő darabjai kerülendők, a nyugati szerzőké pedig veszélyesek voltak. Persze a helyi szakemberek hozzáállásából fakadóan itt-ott rés támadt. Így játszottuk el mi is az Übű királyt.

— Volt-e lehetőség az új színházi áramlatok befogadására, illetve mennyire tudtátok megismerni, alkalmazni a különböző — sztanyiszlavszkij, grotowski stb. — módszereket?

— Saját kiskertünket művelhettük, de idegen földről hozni nemes dugványokat nem adatott meg nekünk. Már a szomszédos megyébe eljutni is szinte lehetetlen volt a tökéletes bürokrácia miatt. Arról, hogy országos fesztivált vagy külföldi utat szervezhessünk, ilyen csoportot fogadjunk, szó sem lehetett. Becsümpészett folyóiratok és könyvek segítségével próbáltuk elképzelni, milyen a színház más országokban. Az úgynevezett nyakat persze feltétlenül el kellett olvasnunk. Magyarországi barátaink jóvoltából jutott el számos szakönyv hozzánk. Így ismerkedtünk Sztanyiszlavszkijjal, Meyerholddal, Brechtel, Vahtangovval, Brookkal, Grotowskival. Egy előnye azért volt annak, hogy nem „fertőztük túl” magunkat: ötleteink frissek, tiszták maradtak, s ha nem is mindig eredetiek, mi ahhoz hasonlót nem láttunk.

— Az amatőr megjelölés bélyeget vagy másságot jelent? Úgy értem, a hivatásostól eltérő, jobb, politikai színházat?

— Az előbb említett okok miatt az emberek tudatában nálunk tényleg kemény választóvonal létezik az amatőr és a profi között. Bár van egy sajátos közönsége — én ezt a szót szeretem — a nem hivatásos csoportoknak, de csak ritka kivétellel sikerült kitörni az amatőrizmus béklyójából. A jelenlegi kolozsvári csoport, *Salat Lehel* vezetésével viszont meglepte a kritikát. Kérdés, meddig tudják folytatni. De ezek a kategóriák igazából nem érdekesek. Mi azzal fogtunk munkához, hogy valami nem létező, éles, érzékeny színházat hozzunk létre, olyat, amire az úgymond profiknak nincs lehetősége. Úgy gondolom, hogy előadást létrehozni csak akkor érdemes, ha az a színészek és a nézők jól szervezett jelenlétéből fakadó jelenséggé áll. Csak addig szabad játszanunk egy produkciót, amíg el nem vesztjük ezt az értékét. A befalazott asszony balladáját, amit a szegediek is láthattak a fesztiválon, otthon csak

kétszer tudtuk játszani, az Übűt huszonkétszer, a Vénaszt tizenötöt. A kérdés, amit feltettél, most olyan szempontból aktuális, hogy amióta íthagnak minket a színészek, ijesztővé vált a hiányuk. Színházaink nagy része kénytelen segédszínészeket alkalmazni. Most pályára lehet kerülni és bizonyítani. Remélem, hogy az új gazdasági konjunktúrában lehetőségünk lesz a nem állami szubvencióval működő profi színházak létrehozására, ami merőben új és jó lesz.

— A fesztiválon egy beszélgetés alkalmával azt mondtad: teher alatt nő a pálma. Ez úgy értelmezhető, hogy a rátok nehezedő politikai nyomás ellenében a nem hivatásosok tudtak cselekedni elsősorban és ez ab ovo politikai színházat hozott létre?

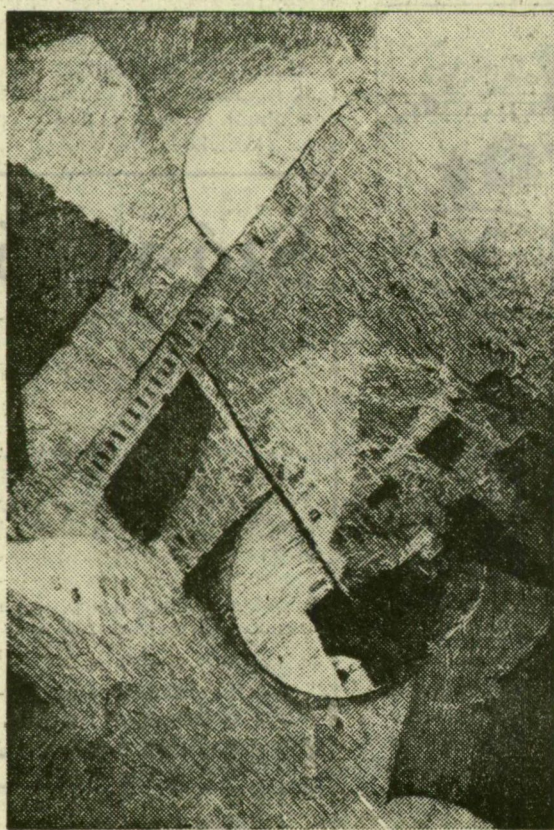
— A nyomás alatt megszülető színházra nem a politikus a legmegfelelőbb jelző, hanem az, hogy közösségi. A politikai színház ellen esztétikai kifogásaim vannak. Az a hideg tükrök színháza, a hétköznapi politika felszínét próbálja lemásolni. A színház az zene, sőt jóval több ennél, mert már hangszere is a legközvetlenebb alkotás: az ember. S a mindenkori színházi emberek elsődleges feladata, hogy a színházat az emberi lélek egyik orvosságának tekintsék, amely felold a betegségek alól és gyógyít. Gyógyít egy olyan közös nyelvvel, melynek megteremtése belső kényszerből fakad. Ez a belső kényszer pedig nem lehet más, mint a csatarendbe állított szeretet. Mert csak a szeretet képes az odafigyelésre, az emberek számára érthető nyelv megteremtésére, mely Brook szerint a színház alfája és omegája.

Manapság a tragédia haláláról beszélnek. Ezzel nem értek egyet. Az ember létezésénél fogva magában hordozza a tragikumot; a bűnbeesés óta tragikus a lét számára. Egész életünkben egymásnak feszül és marcangol bennünket a lét mélységeibe süllyedés és megváltásunk lehetősége. Ez a belső harc ölt testet időnként és a színháznak ezekkel a „létezési csúcspontokkal” kell foglalkoznia. Amikor létünk fordulópontjainak hálójában vergődünk, ezek a pillanatok hordozzák magukban a vegytiszta, univerzális tragikumot. A nyomás alatt megszülető belső kényszer eredményezi hát azt a belső feszültséget, melyet követ a robbanás, s a létünk sötét horizontját kihalós villám a megváltásunkat ígéri egy rövid pillanatra, hisz az újra összeálló léleknek megadatik a tökéletes konstrukció — a szeretet — lehetősége, majd visszazuhanunk egy másik sötétségbe. Szóval az, ami bennünk szikrárt csíhol, a villám megszületéséhez vezet, mindenben eltérő intenzitású, de mindannyiunkat egyszerre képes megtisztítani — a közös nyelv által. Itt kapcsolódik tehát a tragikumhoz a nyelv.

— Ha megszűnt a diktatúra diktálta nyomás, felbomlóban van a közösségi színház eszménye is?

— Ellenkezőleg. Kisebbségi helyzetünk egy sajátos lelkiállapotot eredményez. A változás óta azt tapasztalom, hogy egyre többen fordulnak a vallás felé. Feleledtek a régi hagyományaink, a negyven éve betiltott ősi szokásaink, mint a határkerülés, búzaszentelés. Az emberek teljes lényükkel újra élnek magyarságukat, közösségi hovatartozásukat. Ez adhat számunkra biztonságot átvészelni az elkövetkező nehéz időszakot. Aki most elszigetelődik, vagy elmenekül vagy elfálsz. Az egyházra és a színházra most azonos feladat vár: az embereket egymáshoz kell vezetnie. Formai szempontból tehát most nem csinálhatunk „hideg” színházat, amelyben az elidegenítés elemei dominálnak, mert az emberek simogatásra, meghitt együttélésre vágynak. Közülünk is azokra az emberekre, akik e szabadságban továbbra is tudatosan a színházcsinálást választják, ez a feladat vár.

NAGY MÁRTA

TÜKÖRKÉP

A 6. és 7. oldal illusztrációi Sejben Lajos munkái

Művész-kálvária

rakódásai, — legyintett fáradtan — mind itt zajlottak. A sors különös ironiája, hogy a kenyérből ez a tényleg egykor. Politikai harc a nagybőrből kenyérré! Ezt a harcot akartam ábrázolni szobrászkézzel. Egy kisméretű szobrot képzeltem, a tér nyugati sarkába, abba az intim kis parktűrkörbe, ahova később Csáky: Tancsönyje, majd Pátzay: Kenyérsejtelő került. Csak az én szoborelképzelem nem volt megfelelő. Hogy miért? Lassan bólogatott, s elgondolkodva mondta: éppen ezt akarom elmondani...

— Szegedet a Tisza szülte. Lakóinak: halásznak, hajósoknak, hajóácsoknak, a folyó adott kenyeret. Ezt a kenyeret, az Életet akartam ábrázolni egy fekvő hal testével. A politikai harcot pedig a rajta marakodó két, — a harc hevében kiterjesztett szárnyú —, halászsással. Hatalmas karmú csúdjaiért a hal testébe mélyesztették. Kitért, horgas csőrük tépésre készült. Szinte hallani vad vijjogásukat.

A zsűri elé szánt szobor, láttam amikor Tápai mintázta, mindössze hetven centiméter magas, mégis döbbenetesen monumentális hatású, megázó erejű. Kifejezte azt a könyörtelen politikai harcot, mely ezt a ma oly békés hangulatú teret egykor jellemezte.

— Az ötvenes években jártunk. Becsomagoltam a kész szobrot — folytatta Tápai — és elvittem az akkori tanács művészeti ügyekkel foglalkozó illetékeséhez bemutatni. Tőle függött a sorsom, a szobor felállításának, zsűri elé kerülésének lehetősége. Hatalmas, faragott bútorokkal berendezett dolgozószobájában fogadott. Óriási, csatartényi íróasztal mögött ült. Arcifejezé-

séből, egész tartásából sugárzott: véleménye — bármiről legyen is szó —, megmáshatatlant!

— Miközben kicsomagoltam a szobrot, elmondtam mindazt, amit most neked. Percekig nem szólt semmit. Aztán szeme lassan elszűrkült, arcát egyre jobban eltorzította egy ellen-szenves vigyorgás, dőcögve, gúnyosan elkezdett nevetni, majd megszólalt:

— Tápai Elvtárs! Maga ezzel a nagydarab döglött hallal NYALNI (!) akar ... elvtársnak! Úgy látszik maga is tudja, hogy a tanács apparátusban ő a „nagy” horgász!

Ezzel részéről elintézte a szobrom ügyét. Szívem mélyéig elkeseredve, önértetemben megálázva, megsértve, némán csomagoltam be a szobrot. Ha egy hozzáértő zsűri azt mondja: Nem felel meg a művészi elvárásoknak! A döntést elfogadom! De, hogy egy olyan ember, aki képzetlensége miatt alkalmatlan műalkotások értékelésére, s véleményét ilyen útszerű szavakkal nyilvánítja ki, ezt nem fogadom el!

— Szangvinikus ember vagyok, sokszor előfordult, hogy kiszűrített szobraimat nagykalapáccsal vertem szét. Elgondolkodva sóhajtott. Volt olyan is, amelyikért kár volt! Nem tudom megindokolni, de ezt a kispaszitkát elkeseredett dühöm ellenére sem semmisítettem meg. Ma is megvan, pillantott át a szomszéd szobába a vijjogó sasokra.

— Hát ennyi! ... Nézett rám felhúzott szemöldökkel, megtört fényű szemekkel. Sok csalódás ért az életben, de akkor a tanács „döntnök” azzal az egyetlen mondatával, nemcsak a művészt, de az EMBERT, a MÉLTÓSÁGOMAT is sárba taposva.

* * *

Odakint, és bent a szobában is szűrkült, sötétedett. Nem szönlünk többet. Elhaltak a megaláztatás keményen kopogó szavai. Néhány évtized-éve(?) így is lehetett. Reméljük történelmünkben utoljára!

NAGY LÁSZLÓ